

20. Ukrainska literatura revoliutsiinoi doby, Lviv, 1922, 47 p.
21. Khrestomatiia z ukrainskoi literatury XX storichchia, Niu-York, 1978, 432 p.
22. Chulyi L. Nova knyzhka O. Olesia, Nova Rada, 1917, Vol.140, pp. 4.
23. «Yak na vilne, na radisne sviato...», Vinnytsia, 2007, 492 p.

Summary

Yurii Teliachyi

Intensification of Literary Criticism in the Period of Ukrainian Revolution (1917–1921)

The process of intensification of Ukrainian literary criticism in the years of revolution (1917–1921) has been characterized in the article. Typical features of literary creative work of the period of national-cultural revival have been determined. Peculiarities of Ukrainian literary criticism, as a component of cultural process in 1917–1921, have been cleared out.

Key words: *literary criticism, intelligentsia, culture, writers, Ukrainian revolution.*

Дата надходження статті: «7» січня 2016 р.

Дата прийняття до друку: «17» січня 2016 р.

УДК 821.161.2.09+929 Малик

ОЛЕСЯ ФОМІНА,
аспірантка
(м. Старобільськ)

**Модель світу крізь призму фантастичних повістей «Злочинці з паралельного світу», «Злочинці з паралельного світу – 2»
Галини Малик**

У статті зроблено спробу окреслити об'єктивну наукову оцінку особливостям української літературної казки другої половини ХХ ст. – першої половини ХХІ ст. модель світу крізь призму фантастичних повістей Галини Малик. Автор статті досліджує українську літературну казку на прикладі повістей « Злочинці з паралельного світу », « Злочинці з паралельного світу – 2 » Галини Малик.

Ключові слова: *модель світу, сучасне літературознавство, жанр, літературна казка, фантастична повість, Галина Малик, злочинці з паралельного світу, художньо-мовленнєві засоби.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне літературознавство виявляє незмінний інтерес до закономірностей

літературного процесу другої половини ХХ ст. – першої половини ХХІ ст., до особливостей його еволюції, розвитку окремих жанрів. Відповідне місце серед них посідає й літературна казка. Ця літературна форма є досить поширеною і популярною серед різних верств суспільства, має великий вплив на культурні запити та ціннісні орієнтації літературної дитячої громадськості.

Актуальність даної статті зумовлена тим, що необхідно дати об'єктивну наукову оцінку особливостям української літературної казки другої половини ХХ ст. – першої половини ХХІ ст. на прикладі фантастичних повістей Галини Малик. *Мета розвідки* – вивчення української літературної казки крізь призму повістей «Злочинці з паралельного світу», «Злочинці з паралельного світу – 2» Галини Малик. Зазначена мета передбачає розв'язання таких завдань:

– з'ясувати головні дискусійні проблеми;

– вивчення казки, як особливого жанру, спираючись на здобутки сучасного літературознавства у площині казкознавства та фантастичних повістей української письменниці Галини Малик.

Виклад основного матеріалу. Розвиток літературної казки другій половині ХХ ст. – першій половині ХХІ століття перетікав різними етапами. Ускладнилася її форма, поступово відновлювалися й утверджувалися функціонально-тематичні різновиди: пригодницько-фантастичні казки (В. Нестайко, А. Костецький, Я. Стельмах, Г. Малик), анімалістичні (Н. Забіла, О. Іваненко, Л. Письменна), філософські (В. Шевчук), дидактичні (Ю. Ярмиш, В. Сухомлинський) тощо. У сучасному науковому дискурсі спостерігається нечітке дефініювання і класифікація літературних казок, що, вочевидь, пов'язано з довільним розумінням і тлумаченням поняття «казка», коли воно подеколи вживається не в науковому, а в метафоричному значенні, що спостерегла Ірина Арзамасцева [1, с. 236]. На підставі огляду презентативних джерел, у яких порушено питання теорії літературної казки, її жанрової специфіки [2, с. 101; с. 246], можна умовно окреслити кілька варіантів дефініювання цього поняття як жанру. Перший – сфокусований на перерахуванні окремих характеристик, здебільшого присутніх у літературній казці. Сьогодні прийнято вважати хрестоматійною дефініцію Людмили Брауде: «Літературна казка – авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворного фактора, служить

вихідною основою характеристики персонажів « [2, с. 234]. Визначення такого типу мають описовий характер, досить великі за обсягом і розуміються надто широко, адже йому можуть до певної міри відповідати твори фантастичної літератури в цілому. Другий – полягає у спробі сформулювати узагальнене визначення. «Літературна казка – такий жанр літературного твору, в якому в чарівно-фантастичному або алегоричному розвитку подій і, як правило, оригінальних образах та сюжетах у прозі, віршах та драматургії розв'язуються морально-етичні та естетичні проблеми» [7, с. 87], – так вважає Ю. Ярмиш, апелюючи до сюжетно-композиційних особливостей жанру, представленого в усіх родах літератури – епосі, ліриці та драмі. Утім, морально-етичні й естетичні проблеми порушено й у пригодницько-фантастичних творах для дітей, досить поширеному сьогодні фентезі, а не лише в літературній казці. Тому ця дефініція не може бути визнана остаточною.

Осібно можна зазначити спробу з'ясування суті поняття «літературна казка» Галини Сабат. Дослідниця наголошує на тому, що на літературній казковій традиції позначена система актуальних для часу написання твору мистецьких, естетичних, соціальних доктрин відповідної доби. Г. Сабат подає дефініцію занадто широкого змісту, що враховує і контекст доби написання твору, і жанротивіру суть казки, класифікованої за мірою співвідношення в текстах фольклорного та індивідуально-авторського начала: «Літературна казка – це фантастичний твір авторської художньої творчості, нерозривно пов'язаний із реальністю життя, що відображає суть епохи, всотує ідейно-політичні тенденції часу, вливається в літературні течії і напрямки, має схильність до інновацій, консолідації з іншими жанрами й утвореннями гетерогенних мистецьких явищ, які тісно пов'язані зі світоглядом письменника, або ж це мистецький твір, сюжетно-структура якого побудована за специфічними традиційними законами фольклорної казки, його особливий стиль, трансформуючи народну традицію, виливається у новітньо-авторський семантико-гносеологічний субстрат» [6, с. 38].

Можна навести ще багато прикладів дефініювання терміну, однак такого, що б на сьогодні влаштувало усіх дослідників, немає. Причину, очевидно, треба шукати в динамічності жанру, його постійному розвитку й тісному взаємозв'язку з творчою індивідуальністю письменника.

Як справедливо зазначає Н. Копистянська, «жанр змінний у безперервному історичному розвитку і національній своєрідності. Жанр неповторно індивідуальний (творчість визначних письменників

відрізняється особливим зламом жанрових ознак і часто дає якийсь новий напрямок розвитку того чи іншого жанру, чи його відгалуженню, сприяє трансформації поняття» [3, с. 33].

Літературна казка вступає в типологічні зв'язки і з фантастичними жанрами. Так, *наукова фантастика*, що широко представлена в літературі для дітей та юнацтва другої половини XX ст. – першої половини XXI ст. (В. Владко, О. Бердник, А. Дімаров, В. Бережний), активно застосовує принцип науковості, тобто наукового обґрунтування всього фантастичного. При цьому автори часто використовують його лише як літературний прийом, за допомогою якого намагаються переконати читача, що та чи інша подія, яка описується у творі, ймовірно, відбувалися чи будуть відбуватися. Логічні пояснення фантастичного в науково-фантастичній літературі є ґрунтом для створення казкової реальності. У такий спосіб компенсується зневіра читача. Ні у випадку з фольклорною, ні у випадку з літературною казкою цього не відбувається, оскільки «казка спрямована не на зображення й пояснення стану світу і його змін в результаті дії героя, а на показ стану героя в результаті успішного подолання ним бід, нещастя, перешкод» [Мелетинский 1969, с. 101]. У літературній казці, на відміну від наукової фантастики, відсутня спроба передбачити майбутнє на науковій основі, прогнозувати розвиток науки й техніки або гіпотетично пояснити суть подій та процесів, що відбувалися в далекому минулому.

Фантастичні казки мали магічне призначення, яке з часом утратилося; в них органічно поєднуються міфічне, фантастичне і героїчне начала.

Трансформація казки як жанру у фантастичну повість у творчості Галини Малик цілком природна, що характеризується творами «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2».

Фантастична повість будується за особливим принципом. Фантастика відрізняється від казкового вимислу тим, що в центрі уваги опиняється глядач, важко піддається поясненню, але потенційно можливе явище чи подія. Властиве цьому жанру узагальнення дозволяє розвивати актуальні для конкретного історичного часу теми: стан духовного світу сучасних людей, прогрес і його наслідки для людства, проблеми адаптації особистості в соціумі, майбутнє планети в умовах активного втручання людини в закони природи.

У сюжеті фантастичної повісті часто використовуються парадоксальні гіпотези і версії, що представляють надприродне як реальність. Звідси багатоплановість сюжетних ліній, зсув часу, перенесення дії в простір, що відкривається за межами земних вимірів.

Зміст фантастичної повісті є спробою визначити місце людини у світі, про який він знає ще менше, ніж про себе самому. Підтвердження цієї думки можна знайти в повістях «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2» дитячої письменниці Галини Малик.

Фантастичний елемент – це паралельний світ та його представники: хлопчик Хроня, собаки з паралельного світу: Пол, Тер, Гейст, собака Рекс, що у перекладі «цар, Рата – кіт, що розмовляє, попуга Фері, Доллі –вівчарка-коллі, Хомка – хом'як та інші. Втручання у життя людей і тварин прибульців з паралельного світу: Пола, Тера, Гейста – прийом, обраний автором для розгортання сюжету. Власне для того, аби зібрати в одному місці безпритульних покинутих тварин, птахів, хлопчика Хроню і навести лад у світі, де господарями є люди. Паралельний світ, за Галиною Малик, це світ, у якому все навпаки: люди помінялися місцями з тваринами. Такий прийом допомагає донести авторську ідею: у світі людей і тварин мають бути гармонійні стосунки, бо на цій землі все створено для розумного співіснування усіх живих істот.

Галина Малик у своїх повістях занурює читача у ще один світ: світ предків, що знаходиться у часовому розломі. Хлопчик Хроня з друзями потрапив до іншого виміру, у світ, де відчув себе частинкою цілого – свого роду і зрозумів, що він не самотній у цьому світі. Взаємозв'язок між різними світами не випадковий: автор наполегливо проводить думку про тяглість історії людства, про космічні закони вищої гармонії і рівноваги, яких сучасне цивілізоване людство має дотримуватися.

У своїх творах авторка активно використовує пласт української міфології, казок, і удосконалює свої твори архетипними образами, модернізуючи і оцивілізовуючи їх. Такими є Цур і Пен, хранителі вогнища роду, яким дана велика сила знань та віри у незнищенність і вічність роду людського. Фантастичний герой Цур згадує про своє справжнє призначення рідко, бо його улюбленим заняттям є споглядання реклами у телевізорі: *реклама фервекс*. Пек любить сидіти перед дверцятами пічки і невідривно дивитися на мерехтливі племінці на вуглинках. Дивовижні дідки, які згадуються у творі «Злочинці з паралельного світу – 2», повиростали на головах вербові гілки, здатні на різні чудесні перетворення. Саме вони дають прихисток двом прибульцям: Хроні і Рексу, переховують їх від двох конкуруючих фірм, що полюють на дітей. Цур і Пек показують хлопчику та його супутникам місце, назване часовим розломом, і потрапляють усі разом у світ предків, рятуючись від небезпеки. Поширені у народних легендах образи вовкулак у Галини Малик

набувають дуже імпозантного вигляду: вони одягнуті у цілком пристойні чорні костюми, білі сорочки, краватки, у них гладенько зачесане волосся, зібране у вузол. І якби не чорні окуляри, зброя, мета появи, поведінка, їх можна було б сприйняти за держслужбовців найвищого рангу, які щойно вийшли із засідання кабінету міністрів чи з офіційного рауту. Ватажком у них Вульф, глава Ордену, якому й належить викрадений Круком Гаєм дорогий нашійник. Такий авторський прийом дозволяє зрозуміти, що зовнішній вигляд оманливий, він лише завуальовує вовкулацьке нутро тих, хто не живе за людськими законами.

Важливим елементом фантастичних повістей «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2» Галини Малик є наділення тварин людським умінням говорити. Мова якнайповніше розкриває характер кожного персонажа, його спосіб життя, принципи. *Собака Рекс* – вірний друг Хроні. Спостережливий і сторожкий, тверезомислячий, критичний, завжди готовий захистити тих, хто поруч і хто слабший: «Ну, що тепер робитимемо», «Молодець, Фері...» [4, с. 90]. *Кит Рата* – цинічний, нахабний, нечесний, продажний, служить тим, хто платить: «Не БІЗ-НЕСом, а БІС-НІСом: куди мене БІС НІС, туди я й ішов» [4, с. 78]. *Хом'ячок Хомка* смислом свого життя вважає ситість шлунка і харчові запаси. Йому незрозуміле, дивне і шкідливе слово свобода та пов'язані з ним незручності бездомного існування. Хомка видав і зрадив друзів без найменших докорів сумління, ще й злукавив, надавши своєму вчинкові шляхетного забарвлення: зробив як свідомий громадянин. Мова його пересипана промовистими приказками і прислів'ями: «Моя хата скраю», «Своя сорочка ближче до тіла», «Хоч казанком, аби не в піч» [4, с. 76]. Хом'ячок утратив здатність говорити, як тільки потрапив до клітки й отримав омріяне сите, безпечне і бездумне життя. *Шотландська вівчарка Доллі*, інтелігентне створіння, непристосоване до жорстких і незвичних умов цього світу, у який довелося потрапити після смерті господаря, вченого-філолога. Її вишукана мова дисонує з мовленням оточення: грубим, лайливим, звульгаризованим, криміналізованим суржилом. Вона намагається впливати на товариство, до якого потрапила, розкрити справжні цінності в житті: «Я шість років жила у професора філології.....; ...це не лайка, це так називається наука, яка вивчає мову – фі-ло-ло-гія» [4, с. 79]. *Папуга Фері* дуже нагадує загальновідомого персонажа мультфільму про блудного попугая, легковажного і безпринципового, який тільки й здатен повторювати чужі думки, вислови й за першої нагоди емігрує: «Бр-р-рехня.....так по телевізор-р-ру в р-р-рекламі кажуть» [4, с. 84].

Крук Гай (теж міфічно-казковий образ) – житель зони. Це особливий персонаж: йому 305 років, він виголошує біблійні істини, які стали афоризмами: «*Блаженна та людина, що завжди обачна*», «*Є час мовчати і час говорити*», «*Хто в невинності ходить, той ходить безпечно, а хто кривить дороги свої, буде виявлений*» [4, с. 122; с. 131]. *Крук* бачить значно більше і глибше, ніж інші, аналізує, чітко розмежовує біле і чорне, є носієм авторської ідеї про мудрість, вічні непроминальні цінності.

Висновки... На основі проаналізованих творів «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2», можна зробити висновок, що Галина Малик обирає теми не розроблені, складні і доволі незручні, порушує такі ж проблеми. Як форму для втілення творчих задумів письменниці обирає фантастичну повість, особливості якої є поєднання реального і фантастичного. Композиційними особливостями творів є своєрідні обрамлення, основними елементами яких є втручання у земні справи фантастичних істот – прибульців із паралельного світу. З героями трапляються різні пригоди: фантастичні і нефантастичні, проте більшість випробувань цілком реальні і відбуваються у жорстокому реальному світі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Арзамасцева И. Детская литература : учеб. для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений / И. Н. Арзамасцева, С. А. Николаева. – М. : Изд. центр «Академия» : Высш. шк., 2000. – 427 с.
2. Брауде Л. К истории понятия «литературная сказка» / Л. Ю. Брауде // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. – 1977. – Т. 36. – № 3. – С. 230–235.
3. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія / Н. Копистянська. – Л. : ПАІС, 2005. – 368 с.
4. Малик Г. Неймовірні історії. Вибране. – Ужгород: Карпати, 2011. – 482 с.
5. Мелетинский Е. Аналитическая психология и проблема происхождения архетипических сюжетов [Электронный ресурс] / Е. М. Мелетинский – Режим доступа: <http://www.aquarun.ru/psih/tvor/tvor4.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 09.09.13.
6. Сабат Г. Казки Івана Франка: особливості поетики. «Коли ще звірі говорили»: монографія / Галина Сабат. – Дрогобич : Коло, 2006. – 360 с.
7. Ярмиш Ю. У світі казки : літ.- критич. нарис / Ю. Ярмиш. – К. : Рад. письм., 1975. – 144 с.

References:

1. Arzamasceva I. Detskaja literatura : ucheb. dlja studentov vyssh. i sred. ped. ucheb. Zavedenij, Moskva, 2000, 427 p.
2. Braude L. K istorii ponjatija «literaturnaja skazka», Izv. AN SSSR. Ser. literatury i jazyka, 1977, Part 36, Vol. 3, pp. 230-235.

3. Kopystianska N. Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva : monohrafiia, Lviv, 2005, 368 p.

4. Malyk H. Neimovirni istorii. Vybrane, Uzhhorod, 2011, 482 p.

5. Meletinskij E. Analiticheskaja psihologija i problema proishozhdenija arhetipicheskikh sjuzhetov [Elektronnyj resurs], E. M. Meletinskij, Rezhim dostupa: <http://www.aquarun.ru/psih/tvor/tvor4.html>. – Zagl. s jekrana. – Data obrashhenija: 09.09.13.

6. Sabat H. Kazky Ivana Franka: osoblyvosti poetyky. «Koly shche zviri hovoryly»: monohrafiia, Drohobych, 2006, 360 p.

7. Yarmysh Yu. U sviti kazky : lit.- krytych. Narys, Kyiv, 1975, 144 p.

Summary

Olesia Fomina

Model of the World Through the Prism of the Fantastic Stories «Criminals From a Parallel World», «Criminals From a Parallel World – 2» by Halina Malyk

The article made an attempt to determine an objective scientific assessment of the peculiarities of the Ukrainian literary tale of the second half of the twentieth century – the first half of the twenty-first century model of the world through the prism of the fantastic novels by Halina Malyk. The author of the article explores Ukrainian literary tale by the example of the novels «Criminals from a Parallel World», «Criminals from a Parallel World – 2» by Halina Malyk.

Key words: *model of the world, modern literature studies, genre, literary fairy tale, fantastic story, Halina Malyk, criminals from a parallel world, artistic-speech means.*

Дата надходження статті: «5» грудня 2015 р.

Дата прийняття до друку: «13» грудня 2015 р.

УДК 82–94.09

ТЕТЯНА ЧЕРКАШИНА,

*доктор філологічних наук, доцент
(м.Харків)*

Жанри прозової саморепрезентації

Статтю присвячено дослідженню генологічної системи прозового саморепрезентативного письма, що є складником нефікційної літератури. Визначено, що до парадигми саморепрезентативних жанрів входять автобіографія, мемуари, щоденник, автобіографічна повість, автофікційний роман, автобіографічний нарис та інші. Доведено, що генологічна парадигма прозового саморепрезентативного письма є рухливою системою, яка постійно видозмінюється, збагачується за рахунок появи нових жанрових